

12. Удод О. А., Юрш М. Ф. Образ «Іншого» в становленні української ідентичності. *Харківський історіографічний збірник*. 2015. Вип. 14. С. 54–75.

13. Чухліб Т. В. Між Європою та Московією: «Ідейна війна» українських козаків проти російської тиранії. *Міждисциплінарні гуманітарні студії. Серія : Історичні науки*. 2015. Вип. 2. С. 49–63.

14. Чухліб Т. Поняття «Україна» та «Українний» в офіційному дискурсі Війська Запорозького (1649–1659 рр.). *Україна в Центрально-Східній Європі*. 2015. Вип. 15. С. 13–41.

15. Чухліб Т. Поняття «Україна», «Український», «отчизна», «народ» в офіційному дискурсі Війська Запорозького (1666–1672 рр.). *Україна в Центрально-Східній Європі*. 2017. Вип. 17. С. 41–79.

16. Чухліб Т. В. Поняття «Україна», «українські козаки», «український народ» у положеннях Андрусівського перемир'я та міжнародній офіційній документації 1667-го року. *Україна між Польщею та Росією : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 грудня 2016 р.) / упоряд. Є. М. Луняк*. Київ, 2016. С. 90–99.

17. Чухліб Т. В. «Усі жителі української породи...»: мовна та свідомісна еволюція поняття «народ» у Війську Запорозькому (друга половина XVII ст.). *Чорноморська минувшина: записки Відділу історії козацтва на півдні України / за ред. В. А. Смолія*. Одеса : Типографія «Друк Південь», 2017. Вип. 12. С. 17–40.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-615-0-37>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОСТІ УНР У КАМ'ЯНЕЦЬКИЙ ПЕРІОД

Сатасва Аліна Михайлівна

*асистент кафедри фундаментальних і приватно-правових дисциплін
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Після повалення влади гетьмана Павла Скоропадського в грудні 1918 року керівництво державою перейшло до Директорії Української Народної Республіки. Новий уряд відновив дію низки законів, ухвалених раніше Центральною Радою, зокрема щодо національної автономії, проведення земельної реформи, запровадження восьмигодинного робочого дня та діяльності профспілок [4, с. 166]. Однак через наступ

більшовицьких військ Директорія не могла довго залишатися в одному місці й була змушена постійно змінювати свою столицю. Так, 2 лютого уряд залишив Київ і переїхав до Вінниці, 6 березня до Проскурова, а згодом переміщувався до Рівного та Кам'янця-Подільського. Це був найдовший час, протягом якого органи влади УНР стабільно працювали в одному місті за весь період існування Директорії.

Сам термін «Кам'янецька доба» запровадив державний діяч І. Мазепа [6]. Він характеризував цей етап як один із найтрагічніших у ході українських визвольних змагань 1917–1920 рр, бо саме тоді особливо проявилися внутрішні слабкості українського політичного життя, що ускладнювали боротьбу за незалежність.

Державність УНР формувалася в надзвичайно складних умовах постійної воєнно-політичної боротьби. УНР одночасно протистояла більшовицькій Росії, перебувала у конфлікті з білогвардійськими силами, була втягнута у складні польсько-українські відносини та переживала внутрішню політичну нестабільність.

Конституційно-правові засади Кам'янецького періоду спиралися на попередні акти української революції. Основними документами були Універсали Центральної Ради (1917–1918 рр.), що проголошували автономію та незалежність та Конституція УНР (Статут про державний устрій, права і вольності УНР, 29 квітня 1918 р. І хоча фактично вона не була реалізована, але залишалася ідейною правовою основою. Особливе місце також займали Акти Директорії УНР за 1918–1920 рр., що визначали форму влади та організацію держави, а також закони й постанови уряду, ухвалені вже в Кам'янці-Подільському.

Найвищим органом влади у цей період залишалася Директорія на чолі із С. Петлюрою, а виконавчу владу здійснювала Рада Народних Міністрів. До повноважень уряду належали управління державною адміністрацією, формування та реалізація фінансової політики, здійснення дипломатичної діяльності, а також організація армії й забезпечення її матеріального постачання [2]. Уряд, сформований переважно представниками Української соціал-демократичної робітничої партії та Української партії соціалістів-революціонерів. Усередині уряду виникали конфлікти через різні політичні погляди: есери підтримували «трудоий принцип» організації влади, тоді як соціал-демократи виступали за демократичну парламентську систему [5].

У Кам'янці-Подільському функціонували основні міністерства республіки, зокрема внутрішніх справ, фінансів, освіти, юстиції, військових справ і закордонних справ, що забезпечували повноцінну діяльність державного апарату УНР.

Кам'янецька доба характеризується складними відносинами між УНР і Західноукраїнською Народною Республікою. Внутрішньополітична ситуація в УНР також залишалася напруженою. Частина

політичних діячів відкрито критикувала Директорію за помилки й пропонувала радикальні зміни. Замість колегіальної влади пропонувалося запровадити тимчасове одноосібне президентство, уряд не за партійними квотами, а за професійністю, відмову від «трудогих рад» та інший підхід до земельного питання [3]. Паралельно держава намагалася налагодити управління на місцях. Так, було запроваджено систему комісарів у губерніях, повітах і нижчих адміністративних одиницях, які мали проводити в життя урядові рішення та контролювати їх виконання. Однак головна проблема так і не була вирішена – чіткого розмежування повноважень між Директорією та урядом не встановили.

У липні 1919 року до Кам'янця-Подільського прибули керівництво ЗОУНР і Українська Галицька Армія, що посилювало і військовий потенціал, і політичні суперечності. Є. Петрушевич погоджувався на співпрацю лише за умов демократичної політики без «радянських» ухилів і зміни уряду. Директорія прийняла ці вимоги, але приїзд Петрушевича підбадьорив праві та консервативні сили, які згуртувалися в Український національно-державний союз і почали активний тиск на соціалістичний кабінет. У серпні 1919 року уряд задекларував курс на ширшу демократичну опору та підготовку виборів до парламенту, а невдовзі ухвалив тимчасовий статут, який мав упорядкувати роботу Ради народних міністрів. Водночас тривала війна. УНР уклала домовленість з махновцями проти денікінців, але армія швидко слабшала через епідемію тифу, нестачу зброї та загальний кадровий голод у війську й державному апараті [1].

Поступово влада все більше концентрувалася в руках С. Петлюри. У листопаді 1919 року було вирішено, що верховне керівництво справами республіки зосереджується у голови Директорії, а Директорія фактично перестала бути реальним колегіальним органом. Це викликало гостру юридичну критику сучасників, які вважали такі кроки порушенням основних законів УНР і відходом від конституційних принципів.

Надалі державний механізм дедалі більше розпадався під тиском воєнних поразок і внутрішньої дезорганізації: уряд залишав Кам'янець, відбувалися евакуації, траплялися інциденти з пограбуванням державної скарбниці, а Петлюра виїхав до Варшави. Армія УНР перейшла до Зимового походу, а уряд намагався відновити правові рамки держави через тимчасові закони про устрій і передпарламент, але реалізувати ці плани не вдалося. У 1920 році спробою повернути контроль стала угода з Польщею і спільний наступ на більшовиків, навіть із короткочасним входом до Києва. Проте контрнаступ Червоної армії знов змусив уряд відступати й емігрувати. Врешті наприкінці 1920 року УНР остаточно втратила можливість діяти на українській

території, а Ризький договір 18 березня 1921 року закріпив нову реальність: надії на відновлення державності УНР на той момент були зруйновані.

Таким чином, Кам'янецька доба стала періодом, коли УНР, попри обставини намагалася зберегти дієздатність державних інституцій, але суперечності та тиск зовнішніх сил спричинили дезорганізацію державного апарату. У підсумку ці чинники разом із воєнними поразками призвели до втрати УНР реального контролю над територією та переходу державності в еміграційну форму.

Література:

1. Гай-Нижник П. П. Взаємини Директорії та уряду УНР в період від їхнього прибуття до Кам'янця-Подільського і до остаточного виходу на чужину (березень 1919 – листопад 1920 рр.). *Кам'янець-Подільський – остання столиця Української Народної Республіки* : матеріали Всеукр. наук. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 6–7 жовт. 2009 р.). Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. С. 162–183.

2. Директорія, Рада народних міністрів Української Народної Республіки: документи і матеріали. Т. 1 : листопад 1918 р. – серпень 1919 р. / упоряд. В. Верстюк (кер.) та ін. Київ: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. 688 с. (Джерела до вивчення історії Української революції).

3. Єфремова Н. Праця Теодора Галіпа «Основні права і обов'язки українських громадян». Невідомі сторінки історії конституційного розвитку України. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2007. № 3. С. 70.

4. Карпенко О. Питання робітництва на шпальтах газети «Визволення» в «кам'янецький» період Директорії УНР. *Травневі студії*. 2020. С. 166–169

5. Лозовий В. Кам'янецька доба Директорії УНР, 1919. *Енциклопедія історії української революції 1917–1921*. URL: http://ukr-revolution.history.org.ua/termin/kamjanetska_doba_dyrektoriji_unr_1919 (дата звернення: 28.02.2026).

6. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції: 1917–1921. Київ : Темпора, 2003. 608 с.